

**EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES**

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN [2618-1282](#) (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Едуард Анатолійович Гугнін

Перший проректор, доцент кафедри соціальної роботи та психології, Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, Запоріжжя, 69063, Україна

E-mail: gugnined@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6390-3691>

Eduard Anatoliyovych Gugin

First vice-rector, Associate Professor of Social Work and Psychology, “Zaporizhzhia Polytechnic” National University, Zhukovsky st., 64, Zaporozhye, 69063, Ukraine

УДК 316.4.

КОНСЕНСУАЛЬНІ ТА КОНФЛІКТНІ СТРАТЕГІЇ ОБМЕЖЕННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ЧЕРЕЗ ЗОВНІШНІЙ ВПЛИВ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ (НА ПРИКЛАДАХ ВІРМЕНОЦИДІВ ТА АФГАНСЬКОЇ ВІЙНИ). ЧАСТИНА 2.

Received 26 October 2020; revised 18 November 2020; accepted 30 November 2020

DOI: 10.15421/342034

Анотація

В статті побудовано описово-аналітичну характеристику обмеження суверенітету як результату зовнішнього впливу одних суспільств на інші та реалізовано завдання щодо визначення сценаріїв примусового обмеження суверенітету в рамках двох кейсів конфліктів (конфлікту в Нагірному Карабасі та Афганській війні).

В результаті проведеного аналізу автором зроблено висновки про те, що конфлікти, які є пов'язаними із примусовим обмеженням суверенітету держав, розглянуті в даній статті, є зумовленими геополітичним медіаторством зовнішніх центрів влади в особі політичних еліт наддержав-імперій або макрорегіональних лідерів. З боку цих акторів щодо нестабільних держав мають місце різноманітні втручання, предметом яких стає нав'язування нестабільним державам курсу розвитку, несумісного із засадами їх культурної та соціальної ідентичності.

Наголошено на тому, що наддержави-імперії та макрорегіональні лідери керуються при цьому звичними для них сценаріями культурної та політичної уніфікації без урахування ключового чинника конфліктів, яким є релігійний чинник. В протистояннях між православними та мусульманськими суспільствами виражений радикалізм останніх, їх ідеологічна запеклість у боротьбі з «невірними» стають ключовими чинниками формування міждержавних альянсів і розв'язання проблеми суверенітету переважно військовим шляхом при мінімізації переговорного процесу, взаємних поступок, взаєморозуміння і довіри.

Відзначено, що віддання переваги протистоянню і військовому насильству є спричиненим довготривалими колоніальним визиском цих суспільств та використанням завуальованих форм етнічної агресії з усім арсеналом політичного макіавеллізму. Саме політичний макіавеллізм з боку Туреччини призвів до етнічних чисток вірменів та формування тотальної недовіри при розв'язанні територіального конфлікту в Нагірному Карабасі.

Констатовано, що щодо Афганістану проявом подібного макіавеллізму стала практика вирішення долі малих етнічних спільнот у вузькому колі кабінетних нарад. Політичні еліти Туреччини та СРСР при обмеженні суверенітету як Вірменії, Азербайджану, так і Афганістану, керувалися культурною та соціальною картографією великих імперій минулого. При цьому майже повністю ігнорувався ісламський культурний та соціальний лад та відповідні механізми мобілізації громад в арабо-ісламських соціумах.

Ключові слова: *зовнішній вплив, обмеження суверенітету, добровільне обмеження суверенітету, примусове обмеження суверенітету, сценарії конфліктів зовнішнього втручання, поліетнічні суспільства, моноетнічні суспільства.*

**Consensual and Conflicting Strategies for Limiting Sovereignty
through external influence: sociological aspect
(on the examples of the Armeni genocide and the Afghan war). Part 2.**

Abstract

The article constructs a descriptive and analytical description of the restriction of sovereignty as a result of external influence of some societies on others and implements the task of determining scenarios of forced restriction of sovereignty in two cases of conflict (Nagorno-Karabakh conflict and Afghan war).

As a result of the analysis, the author concludes that the conflicts associated with the forced restriction of state sovereignty discussed in this article are due to geopolitical mediation of external centers of power in the face of political elites of superpowers or macroregional leaders. These actors have various interventions with regard to stable states, the subject of which is to impose on unstable states a course of development incompatible with the principles of their cultural and social identity.

It is emphasized that the superpowers-empires and macro-regional leaders are guided by the usual scenarios of cultural and political unification without taking into account the key factor of conflict, which is the religious factor: In the confrontations between Orthodox and Muslim societies, the radicalism of the latter is expressed, their ideological ferocity in the fight against the “infidels” become key factors in forming interstate alliances and solving the problem of sovereignty mainly by military means while minimizing the negotiation process, mutual concessions and mutual understanding.

It is noted that the preference for confrontation and military violence is caused by the long-term colonial exploitation of these societies and the use of veiled forms of ethnic aggression with the whole arsenal of political Machiavellianism. It was political Machiavellianism from the Turkish bloc that led to the ethnic cleansing of Armenians and the formation of total distrust in resolving the territorial conflict in Nagorno-Karabakh.

It was stated that in Afghanistan the manifestation of such Machiavellianism was the practice of deciding the fate of small ethnic communities in a narrow circle of cabinet meetings. The political elites of Turkey and the USSR, while limiting the sovereignty of Armenia, Azerbaijan, and Afghanistan, were guided by the cultural and social cartography of the great empires of the past. At the same time, the Islamic cultural and social system and the corresponding mechanisms of community mobilization in Arab-Islamic societies were almost completely ignored.

Key words: *external influence, restriction of sovereignty, voluntary restriction of sovereignty, compulsory restriction of sovereignty, scenarios of conflicts of external intervention, polyethnic societies, monoethnic societies.*

**Консенсуальные и конфликтные стратегии ограничения суверенитета
через внешнее влияние: социологический аспект
(на примерах геноцида армян и Афганской войны). Часть 2.**

Аннотация

В статье построено описательно-аналитическую характеристику ограничения суверенитета как результата внешнего воздействия одних обществ на другие и реализована задача по определению сценариев принудительного ограничения суверенитета в рамках двух кейсов конфликтов (конфликта в Нагорном Карабахе и Афганской войне).

В результате проведенного анализа автором сделаны выводы о том, что конфликты, которые являются связанными с принудительным ограничением суверенитета государств, рассмотрены в данной статье, являются обусловленными геополитическим медиаторством внешних центров власти в лице политических элит сверхдержав-империй или макрорегиональных лидеров. Со стороны этих актеров касательно нестабильных государств имеют место различные вмешательства, предметом которых становится навязывание нестабильным государствам курса развития, несовместимого с принципами их культурной и социальной идентичности.

Отмечено, что сверхдержавы-империи и макрорегиональные лидеры руководствуются при этом привычными для них сценариям культурной и политической унификации без учета ключевого фактора конфликтов, которым является религиозный фактор. В противостояниях между православными и мусульманскими обществами выраженный радикализм последних, их идеологическая ожесточенность в борьбе с «неверными» становятся ключевыми факторами формирования межгосударственных

альянсов и решения проблемы суверенитета преимущественно военным путем при минимизации переговорного процесса, взаимных уступок, взаимопонимания и доверия.

Отмечено, что отдача преимущества противоборству и военном насилью является вызванным продолжительными колониальным эксплуатацией этих обществ и использованием завуалированных форм этнической агрессии со всем политическим макиавеллизмом. Именно политический макиавеллизм из блока Турции привел к этническим чисткам армян и формирования тотального недоверия при решении территориального конфликта в Нагорном Карабахе.

Констатировано, что по Афганистану проявлением подобного макиавеллизма стала практика решения судьбы малых этнических сообществ в узком кругу кабинетных совещаний. Политические элиты Турции и СССР при ограничении суверенитета как Армении, Азербайджана, так и Афганистана, руководствовались культурной и социальной картографией великих империй прошлого. При этом почти полностью игнорировался исламский культурный и социальный строй и соответствующие механизмы мобилизации общин в арабо-исламских социумах.

Ключевые слова: внешнее воздействие, ограничение суверенитета, добровольное ограничение суверенитета, принудительное ограничение суверенитета, сценарии конфликтов внешнего вмешательства, полиэтнические общества, моноэтнические общества.

Актуальність теми

Зовнішнє обмеження суверенітету будь-якої держави відбивається на загальному курсі розвитку будь-якого суспільства і буває спричиненим акторами, зацікавленими у нав'язуванні відповідної спрямованості його розвитку. Таке нав'язування часто має місце через вузлові протиріччя, які виникають через культурну неконкурентоспроможність державоутворюючих етнічних спільнот щодо етнічних меншин, що створює передумови для етнофобій та етноагресій різної генези. Також обмеження суверенітету відбуваються під впливом нав'язливої медіації потужніших акторів геополітики, зацікавлених у штучному створенні суспільства-сателіта. Таке створення має місце через нав'язування власної медіації державами-домінантами в політичних суперечках різних соціальних груп в суспільствах, що переживають процес модернізації та мають нестійку ідентичність.

У вірменоцидах провідним чинником конфлікту можна вважати «незаслужену» з точки зору турок-османів як титульного етносу, гегемонію вірменів як освіченішого і просунутого етносу, який створив одну із найрозвиненіших в період 18-19 століття культур із архітектурою, ремеслами, торгівлею. Така розвиненість стала предметом заздрості з боку османів як політичних домінантів мультиетнічної імперії та набула значення триггеру для подальших етнічних репресій з метою усунення конкурентів.

В Афганській війні зовнішній вплив виявився у втручанні в процеси конституювання політичної влади на тлі невдалих попередніх спроб упокорити афганське суспільство шляхом прямих завоювань. При цьому вузловими протиріччями стали не стільки протиріччя самого афганського суспільства, скільки наддержав-гегемонів із діаметрально протилежними ідеологічними цінностями, макросоціальними ідентичностями та сценаріями розвитку соціальних інституцій.

Йдеться про суспільства радянського альянсу із моноідеологією атеїзму та марксистсько-ленінізму, однопартійною системою, плановою економікою та всебічною цензурою, одержавленою системою соціалізації, з одного боку, та суспільства англо-саксонської ідентичності із лібералізмом, релігійним плюралізмом, ринковою економікою та приватизованим сектором соціалізації та патронажу. Обидва альянси діяли не в інтересах суверенітету Афганістану, а в інтересах здобуття регіонального домінування шляхом захоплення як однієї сторони (націоналістів та ісламістів), так і іншої (афганських соціалістів та комуністів).

Два блоки змогли отримати варлордjistське суспільство, яке і понині, в аспекті соціального часу, перебуває в пом'якшеному середньовіччі. Вірменоциди і понині залишаються частиною актуальної фази територіального конфлікту між Вірменією та Азербайджаном, еліти яких перебувають під впливом

зовнішніх центрів влади – РФ та Туреччини.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є побудова описово-аналітичної характеристики обмеження суверенітету як результату зовнішнього впливу одних суспільств на інші. Завданнями статті є: 1) визначення соціальних чинників сценарію примусового обмеження суверенітету в Нагірному Карабасі; 2) визначення соціальних чинників сценарію примусового обмеження суверенітету в Афганській війні.

Аналіз попередніх досліджень з обраної теми

Тематиці та проблематиці дослідження статті є присвяченими публікації з соціології глобалізації та соціології війни, історії та теорії міжнародних відносин та соціології міжнародних відносин Йдеться, зокрема, про дослідження Ю.Барсегова, М.Нерсисяна, Р.Анвар, Ю.Романенка, М.Турова, У.Бека, Ф.Боббіта, Р.Купера, С.Харрісона, Д.Кеннеді, А.Талентіно [Барсегов 1990]. Зазначені автори досліджували геополітичні, політико-географічні, геокультурні, військово-гуманітарні аспекти проблеми обмеження суверенітету, як у вимірі примусовому, так і добровільному, включаючи зв'язок, що існує між державною символікою та атрибутикою та макроідентичністю. Дослідники сфокусовують увагу на сценаріях розгортання конфліктів, які отримали назву вірменоцидів (конфлікт між Туреччиною, Азербайджаном та Вірменією) та ззовні-ініційованих війнах, які стали продуктом втручання у внутрішньо-політичні суперечки лівих та правих еліт в Афганістані з боку геополітичних альянсів, які були і залишаються зорієнтованими на діаметрально-протилежні версії формування та розвитку культурних та соціальних систем.

Виклад основного матеріалу

В другій частині цієї статті буде розглянуто чинники зовнішнього впливу в конфліктах, змістом яких є репресія конкуруючих етноменшин та безпосереднє втручання в політичну боротьбу різних угруповань іншого суспільства з метою вплинути на курс його формування та розвитку. Прикладами таких конфліктів є вірменоциди та проблема Нагірного Карабаху в сучасному вигляді та Афганська

війна, спричинена вторгненням військового контингенту радянської армії та втручанням радянського режиму в боротьбу між афганськими «лібералами-націоналістами», ліворадикальними угрупованнями та ісламістами.

В) Чинники зовнішнього впливу в конфліктах типу В. Вірменоциди та конфлікт в Нагірному Карабаху

Вірменоциди як етнополітична практика Османської імперії було розпочато і виконано в декілька етапів в 20 ст.: (1914-1915, 1915, 1915-1918 р.). Вірменоциди включали здійснення депортацій та пряме фізичне знищення західних вірмен, а також їх примусову ісламізацію. Паралельно відбувалося продовження військових походів, реалізованих османами на Східну Вірменію. Вірменоциди керувалися спеціально створеною націоналістичною організацією, яка здійснювала організацію та координування масових вбивств вірменів [Нерсисян 1982].

Цікавим в вірменських геноцидах було намагання вірменів підтримувати то прихильників османізму, то турецьку націоналістичну партію Іттіхад, що, першопочатково, відображало прагнення знайти компроміс між двома типами суспільств: етноцентричного та національно-державного. Взагалі вірменська громада у виборі між двома прихильними сторонами до певного періоду (створення власної націонал-радикальної партії «Дашнакцутюн») фактично не доходила до послідовного націоналізму, намагаючись визначитись із етнополітикою турків як державоутворюючого етносу.

В самій Туреччині опісля революції 1908 року ситуація із власною ідентичністю залишалася більш ніж незрозумілою. З одного боку, Іттіхад підтримувала конституціоналізм, який припускав етнокультурну автономію для всіх етноспільнот Османської Імперії. Разом з цим, етнополітика Іттіхаду виявилася не менш етноцентричною, аніж етнополітика поваленого ними монархічного режиму.

Вірменоциди формально було розпочато з причин підозри вірменів в шпигунстві на користь Росії на початку Першої світової війни. Реальними причинами ненависті до вірменів з боку турків можна вважати культурну не-

розвиненість останніх та звичайну заздрість до збагачення вірменів із їх розвиненим комерційним мисленням. Вірмени як етнос із торговельними здібностями демонстрував туркам-османам нечувану для самих турків динаміку збагачення. До того ж, вірмени перевершували ісламітів-турків рівнем розвитку духовної культури, ремесел, а також в будівництві великих міст, культовій архітектурі.

Під час першої світової війни геноцид було здійснено під приводом мобілізації вірменських чоловіків у віці від 18 до 45 років, 60 тис. яких було розстріляно. Програш в перший рік війни та перемоги росіян спонукали турок до жорстокої різанини вірменів. Скориставшись надзвичайною ситуацією, в 1915 р. було здійснено геноцид щодо мешканців Західної Вірменії, яких було оголошено «російськими агентами» та «ворогами імперії». Шляхом різанини та розстрілів знищено 1,5 млн. осіб. Лише небагатьом вдалося врятуватися втечею [Нерсисян 1982].

Фактично вірмени були примусово виселеними з своєї історичної території. Більша частина біженців змушена була, втікаючи від нещадної масової різанини і висилки, селитися на російській території, частково – в Персії та Месопотамії. Таким чином, мало-азійську територію було «зачищено» від вірменів з мотивів етнополітичного домінування над ними. Доволі цікавою деталлю історії зазначених геноцидів, які приводилися з 90-х р. 19 ст. було і те, що турки ініціювали участь в етнічних чистках щодо вірменів представників інших етнічних спільнот, зокрема – курдів та черкесів [Нерсисян 1982].

Частково проблема етнічного самозбереження вірменів виявилася вирішеною спочатку під протекторатом Російської імперії, а трохи згодом – Радянського Союзу. Фактично з 1 млн/ 651 тис. вірменського населення Туреччини монархічним режимом було врятовано близько 375 тис. (23%). В Російській імперії вірмени отримали захист від агресії мусульманських держав, перш за все – від Туреччини та Ірану. Водночас, територіальний вузол конфлікту було створено на території Нагірного Карабаху [Барсегов 1990].

Зазначену територію, у відповідності із рішенням Паризької мирної конференції, було

тимчасово передано Азербайджану. При цьому угодою не було змінено територіальний статус Нагірного Карабаху, який, як і раніше, залишався самостійною політичною одиницею. На початку 1920 р. до кордону Нагірного Карабаху підійшли великі з'єднання регулярної армії і безліч іррегулярних з'єднань Азербайджану. Перед Національною радою Карабаху було оприлюднено ультиматум про негайне і остаточне приєднання Карабаху до Азербайджану. Вимогу, звісно, було відкинуто Національною Радою, наслідком чого стали бойові дії проти Карабаху та знищення турецько-азербайджанськими військами понад 20 тис. вірмен [Нерсисян 1982].

Подальше включення Нагірного Карабаху до складу Азербайджанської РСР із обласним центром в м. Степанакерті створило умови для перетворення території на анклав неперервних міжетнічних суперечностей. При цьому всі проекти ретериторіалізації Карабаху протягом сорока років (1930-1977) відхилялися центральними органами влади СРСР. Загострення конфлікту відбулося в період перебудови, коли між-територіальні суперечності Вірменії та Азербайджану набули вираження в новому циклі звернень до республіканських рад із вимогами позитивного розв'язання проблеми Нагірного Карабаху на користь Вірменії [Барсегов 1990].

Логічним завершенням цієї актуалізації стали міжетнічні погроми з боку Азербайджану та військову мобілізацію з боку Вірменії, спрямовану на боротьбу із етнічними чистками. Зрозуміло, що і в цих, і в попередніх циклах загострень приймали участь дві сторони: СРСР, з одного боку, та Туреччина, яка формувала собі політичний капітал для вступу до ЄС за рахунок розхитування комуністичного режиму [Барсегов 1990].

Конфлікт з обмеження територіального суверенітету під зовнішнім впливом РФ і Туреччини перейшов у військову фазу в 1992 році, коли Вірменія створила власні збройні сили, не покладаючись, як це відбувалося до зазначеного періоду, на добровольчі батальйони бойовиків Нагірного Карабаху із участю вірменських волонтерів. В результаті короткочасної війни 1992-1993 року перемога дісталася Вірменії, проте, без остаточного вирі-

шення спірного питання щодо території.

Отримання незалежності не означатиме повної деескалації конфлікту, оскільки Азербайджан як частина пантюркістського проекту в Закавказзі буде підштовхуватися турецьким керівництвом до повернення втраченої території під свій контроль. При цьому інтереси автохтонного населення Нагірного Карабаху, звісно, не приймаються до уваги як вірменською та азербайджанською сторонами, так і кураторами зовнішніх центрів влади.

Обмеження суверенітету Карабаху як проект спільної території пропонувалося як з боку РФ, так і Туреччини. Двоє акторів в цьому випадку пропонували варіанти знаходження компромісу, який би убезпечив суверенітет Азербайджану, з одного боку, та надав гарантії місцевому населенню щодо недопущення етнічних чисток в майбутньому – з іншого боку. Водночас збереження Азербайджаном територіального суверенітету над Карабахом при отриманні останнім фактичної незалежності є несумісним із інтересами Вірменії.

Ці інтереси стосуються визнання Туреччиною вірменського холокосту та включення в порядок денний міжнародних організацій питання про репарації жертвам етноцидів 19-20 ст., здійснених як безпосередньо Туреччиною, так і іншими етнічними меншинами під її проводом щодо вірмен.

Але нинішнє політичне керівництво Туреччини добре усвідомлює значення самого факту визнання вірменського холокосту, по-перше, для майбутньої євроінтеграції Туреччини, яка майже 30 років претендує на членство в ЄС [Kennedy 2004]; по-друге, йдеться про втрату Туреччиною конституційної легітимності європейської держави, яка є організованою за національно-територіальною ознакою. Адже для такої держави сам факт геноциду означає скочування до середньовічного рівня етноцентризму та визнання несумісності власної ідеології із європейськими цінностями [Барсегов 1990].

Г) Чинники зовнішнього впливу в конфліктах типу Г. Афганська війна.

Ключовим чинником зовнішнього впливу на Афганістан в розгортанні Афганської війни став геополітичний тиск з боку радянського та євро-американського блоків. Цей тиск

здійснювався засобами зовнішньо-політичної пропаганди, культурної дипломатії, освітнього медіа-імперіалізму. Саме втручання стало продовженням того, що політологи та історики називали «Великою грою» як сценарієм протиборства Російської імперії (та СРСР як її правонаступника) та англо-саксонських держав за геополітичну, геоекономічну та геокультурну гегемонію в Південній та Центральній Азії [United States Information Service, Embassy of the United States of America 1984].

Афганська монархія не задовольнила потребу афганського суспільства в модернізації. Саме суспільство перебувало фактично на стадії середньовіччя з усіма притаманними йому ознаками: бідністю, соціальною поляризованістю, техніко-економічною відсталістю, міжконфесійними конфліктами та варлордизмом. Стартером конфлікту в Афганістані між двома полюсами сили (радянським та англо-саксонським) стали сепаратні переговори промонархічних та пронаціоналістичних владних еліт із зовнішніми центрами влади та координація з ними внутрішньої політики держави [Anwar 1998].

При цьому Радянський Союз першопочатково здійснював зовнішній вплив на стороні монархічних еліт, а згодом – через маріонеткову Народно-демократичну партію Афганістану. Націоналістичні еліти, представлені ісламістами Дауда, першопочатково скористалися підтримкою лівих, вступивши з ними в політичний альянс опісля перевороту 1973 року.

Цим республіканці-ісламісти увійшли в протиріччя із радикальними націоналістами, які оголосили про джихад проти республіканського уряду. Тоді цим же урядом було здійснено реверс на 180 градусів в бік ісламського світу. Першопочаткове загравання з лівими змінилося політикою видалення радянських радників та кураторів за межі Афганістану та переорієнтацією курсу розвитку суспільства на Іран та Саудівську Аравію [United States Information Service, Embassy of the United States of America. December 1984].

Коливання Дауда стали, по суті, наслідком невизначеності/фрагментованості культурної ідентичності Афганістану як простору проти-

борства між росіянами та англійцями. Республіканський уряд фактично не міг визначитися між трьома векторами модернізації і, відповідно, трьома її курсами: 1) європейським; 2) радянським; 3) арабо-ісламським.

Три-основність афганської ідентичності та три-векторність модернізації стали одним із ключових чинників розгортання війни. Допоки афганська монархія, при всій невирішеності внутрішньо-соціальних проблем, утримувала нейтральний культурний, політичний та економічний суверенітет, суспільство, навіть за наявності гострих протиріч, перебувало в стані миру. Війну було розпочато внаслідок медіації зовнішніх центрів влади, з якими почав вступати в переговорні процеси республіканський уряд.

Суспільство опинилося в пастці модернізації. З одного боку, Афганістану було вигідним підтримання відносин добросусідства і співробітництва з радянським блоком під очільництвом СРСР. З іншого боку, республіканський уряд спробував не дистанціюватись від європейсько-євроатлантичного блоку.

Хитання між двома ідентичностями при периферизуванні третьої (автентично-ісламської) розгвинчувало, з одного боку, антикомуністичні кола Заходу, з іншого боку – підігривало антиімперіалістичні та антисіоністські настрої [Романенко 2017]. Всі три сторони (ліва, прозахідна та радикально-ісламістська зійшлися в непримиренному конфлікті ідентичностей в Афганській війні.

Велика Британія розгорнула нову хвилю інформаційних експансій в Афганістані, послуговуючись доволі старими пропагандистськими кліше на кшталт «російський ведмідь рветься до Індійського океану», «загроза незалежності Афганістану йде з півночі», «Совіти воліють перетворити Афганістан на свого сателіта», «Радянський Союз надає Афганістану недостатню допомогу і несе відповідальність за його відсталість», «Порятунок Афганістану від вікової відсталості є можливим тільки на шляхах всебічної співпраці з Заходом» [Cooper 2003], стратегічний план Москви – «інтегрувати Афганістан до складу СРСР (фактично, зробити з нього 16-ту республіку [Anwar 1998; Harrison 1982].

Вторгнення обмеженого контингенту радянських військ до Афганістану в ЗМІ було презентовано як небезпечний прецедент «світової комуністичної експансії» в східні суспільства та загрозу консервативно-клерикальним цінностям ісламу.

Запеклість та велика кількість жертв в Афганській війні, отже, були зумовленими втручанням наддержав, в першу чергу Радянського Союзу, Великої Британії та США у внутрішньополітичну боротьбу, яка розгорнулася в афганському суспільстві. Придушення висхідної арабо-ісламської ідентичності афганського суспільства та спроби зовнішніх центрів влади нав'язати йому власний курс модернізації спричинили громадянський конфлікт та подальшу громадянську війну, яка стала лише приводом для військової інтервенції СРСР [Bobbitt 2008].

Втручання у внутрішні справи сусідньої держави в формі пропаганди, культурної дипломатії, радництва та прямої фінансової підтримки ще до введення в Афганістан обмеженого контингенту радянських військ не сприяли встановленню соціального консенсусу. При цьому жодна із сторін керувалася власними геополітичними вигодами. З одного боку, представники радянських відомств, включаючи комуністичну партію, не бачили реальної соціальної картини громадянського конфлікту 1978 року в Кабулі та не могли прогнозувати його можливі наслідки.

Англо-американський геополітичний альянс «зіграв» на повному ігноруванні радянським блоком культурно-релігійних та національних особливостей афганського суспільства, сформувавши опозицію з мусульманського духовенства, яке має величезний вплив на вірян. Про-ісламістська опозиція в подальшому спиралася на допомогу ряду мусульманських і західних держав, лівацька частина виявилася «імпортованою», а тому набула статусу окупанта, який примусово обмежував суверенітет Афганістану. Вищезазначене дозволяє резюмувати довго-наслідковість ігнорування релігійної ідентичності в конфліктах типу Г.

Висновки

Конфлікти, які є пов'язаними із примусо-

вим обмеженням суверенітету держав, розглянуті в даній статті, є зумовленими геополітичним медіаторством зовнішніх центрів влади в особі політичних еліт наддержав-імперій або макрорегіональних лідерів. З боку цих акторів щодо настабільних держав мають місце різноманітні втручання, предметом яких стає нав'язування нестабільним державам курсу розвитку, несумісного із засадами їх культурної та соціальної ідентичності. Ці втручання стосуються як релігійного та ідеологічного патерналізму, так і протекціоністського

Наддержави-імперії та макрорегіональні лідери керуються при цьому звичними для них сценаріями культурної та політичної уніфікації без урахування ключового чинника конфліктів, яким є релігійний чинник. В протистояннях між православними та мусульманськими суспільствами виражений радикалізм останніх, їх ідеологічна запеклість у боротьбі з «невірними» стають ключовими чинниками формування міждержавних альянсів і розв'язання проблеми суверенітету переважно військовим шляхом при мінімізації переговорно-

го процесу, взаємних поступок, взаєморозуміння і довіри.

Віддання переваги протистоянню і військовому насильству є спричиненим довготривалими колоніальним визиском цих суспільств та використанням завуальованих форм етнічної агресії з усім арсеналом політичного макіавеллізму. Саме політичний макіавеллізм з боку Туреччини призвів до етнічних чисток вірменів та формування тотальної недовіри при розв'язанні територіального конфлікту в Нагірному Карабасі.

Щодо Афганістану проявом подібного макіавеллізму стала практика вирішення долі малих етнічних спільнот у вузькому колі кабінетних нарад. Політичні еліти Туреччини та СРСР при обмеженні суверенітету як Вірменії, Азербайджану, так і Афганістану, керувалися культурною та соціальною картографією великих імперій минулого. При цьому майже повністю ігнорувався ісламський культурний та соціальний лад та відповідні механізми мобілізації громад в арабо-ісламських соціумах.

Бібліографічні посилання

- Барсегов, Ю.Г. (1990). *Геноцид армян - преступление против человечества. О правомерности термина и юрид. квалификации*. Ереван: Айастан, 30.
- Нерсисян, М.Г. (1982). *Геноцид армян в Османской империи*: сб. док. и материалов. 2-е изд. Ереван: Айастан.
- Романенко, Ю.В. (2017). *Осевые символы идентичности в государственной атрибутике*. К.: Меркьюри-Подолье, 280.
- Cairo: United States Information Service, Embassy of the United States of America. (December 1984). *Afghanistan: 5 Years of Occupation*, 63-88.
- Anwar, R. (1998). *The Tragedy of Afghanistan: A First-man Account*. N. Y.: Versa. London.
- Beck, Ulrich. (2005). *Power in the Global Age: A new global political economy*. Cambridge: Polity Press, 144-145.
- Bobbitt, Philip. (2008). *Terror and Consent: The Wars for the Twenty-First Century*. New York: Alfred A. Knopf, 28-72.
- Cooper, Robert. (2003). *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*, London: Atlantic Books, 111-170.
- Harrison, S. (1982, April 2). *Inside the Afghan Talks*. Foreign Policy. 1988. Foil. № 72. International Herald Tribune, 31-60.
- Kennedy, David. (2004). *The Dark Sides of Virtue: Reassessing International Humanitarianism*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 10-85.
- Talentino, A.K. (2005). *Military Invention After the Cold War*. Ohio University Press.

References

- Afghanistan. (December 1984): *5 Years of Occupation*. – Cairo: United States Information Service, Embassy of the United States of America, 63-88.
- Anwar, R. (1988). *The Tragedy of Afghanistan: A First-man Account*. London, N.Y., Versa.

- Barsegov, Iy.G. (1990). *Genotsid armian - prestýplenie protiv chelovechestva: (O pravomernosti termina i iyrid. kvalifikatsii)* [The Armenian Genocide is a crime against humanity. On the validity of the term and legal qualifications]. Erevan: A1astan. (in Russian)
- Beck, Ulrich. (2005). *Power in the Global Age: A new global political economy*. Cambridge: Polity Press, 144-145.
- Bobbitt, Philip. (2008). *Terror and Consent: The Wars for the Twenty-First Century*. New York: Alfred A. Knopf, 28-72.
- Cooper, Robert. (2003). *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*. London: Atlantic Books, 111-170.
- Harrison, S. (1982. April 2). Inside the Afghan Talks. *Foreign Policy*. (1988). Foil. № 72. International Herald Tribune, 31-60.
- Kennedy, David. (2004). *The Dark Sides of Virtue: Reassessing International Humanitarianism*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 10-85.
- M.G. Nersesian. (1982). *Genotsid armian v Osmanskoj imperii* [Armenian genocide in the Ottoman Empire]. sb. dok. i materialov / pod red. M.G. Nersesian. 2-e izd. Erevan: A1astan. (in Russian)
- Romanenko, Iy.V. (2017). *Osevyie simvoly identichnosti v gosýdarstvennoj atribýtkhe* [Pivot symbols of identity in state attributes]. Monografiia. Predislovie - d-r. sots. naýk, prof. Iakovenko Iy.I.; zaklýchenie - d-r. sots.naýk, prof. Homeriki E.A., d-r. sots.naýk, prof. Zoska Ia.V.]/ K.: Merkýri-Podole. (in Russian)
- Talentino, A.K. (2005). *Military Invention After the Cold War*. Ohio University Press.